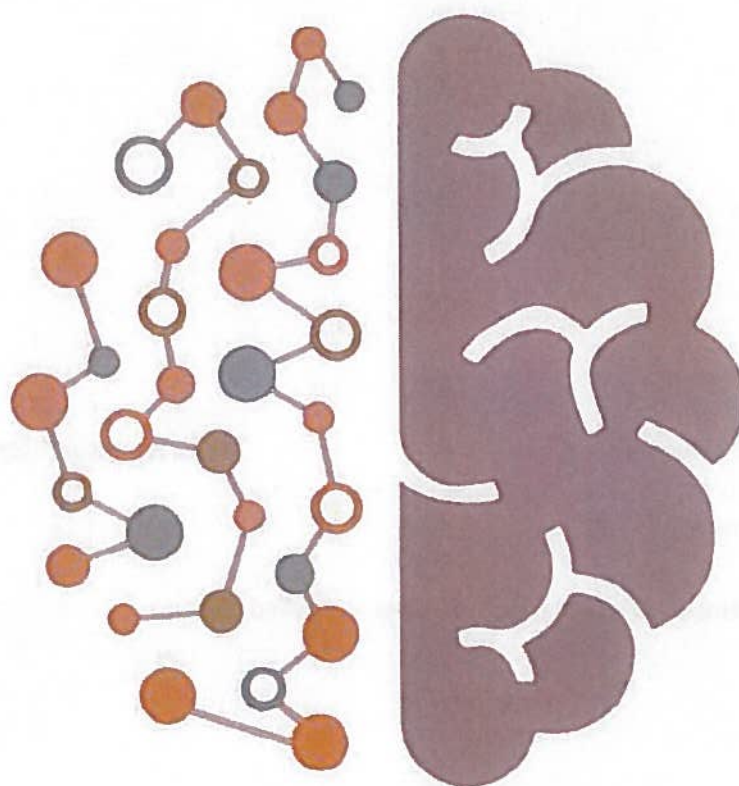

LIMC

LAND INFORMATION MANOEUVRE CENTRE

Weekly update Des-/misinformatie

Week 43, 14 t/m 20 OKTOBER 2020

Inhoudsopgave

1.	Leeswijzer	3
2.	Inleiding	4
3.	7-lagen model	5
4.	Conclusies	6
5.	Virusnarratief	7
6.	Rusland vs. EU narratief	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
7.	Vaccinatie-narratief	11
8.	Verdieping: Bereik van Russische desinformatie via De Andere Krant	13
	Bijlagen	13

[1] Leeswijzer

In het eerste deel van dit product leest u de actuele updates van de drie gevestigde desinformatie-narratieven: Het virusnarratief, het Rusland vs. EU narratief en het vaccinatienarratief. Het 5G-narratief wordt nog wel gemonitord, maar staat wegens een structurele afname van aandacht niet meer in dit product. In het tweede gedeelte leest u een onderwerp ter verdieping. Deze week: 'Bereik van Russische desinformatie via De Andere Krant'.

WHO WE ARE

- Het LIMC genereert in een **experimentele** vorm **situational awareness (SA)** en **situational understanding (SU)** voor het CLAS en civiele overheden over de COVID-19 crisis. Hierdoor worden militaire en civiele besluitvormingsprocessen gevoed met **inzicht** en waar mogelijk **handelingsperspectief**.
- Met het LIMC kan de Koninklijke Landmacht **ervaring opdoen** met het **samenbrengen van Information manoeuvre** capaciteiten die insight, foresight en doorlopend handelingsperspectief bieden in drie dimensies (cognitief, virtueel en fysiek).

In dit product wordt gewerkt met een mate van waarschijnlijkheid in relatie tot de gegeven duiding, conclusies of beoordeling van de factoren van invloed. In de onderstaande tabel is de mate van waarschijnlijkheid toegelicht. NB: de gebruikte terminologie sluit aan zoals het Joint Kennis Centrum (JKC) I&V deze gaat plaatsen in de JDP-2.

Terminologie	Confidence level
Zeer waarschijnlijk	Meer dan 90%
Waarschijnlijk	60-90%
Mogelijk	40-60%
Onwaarschijnlijk	10-40%
Zeer onwaarschijnlijk	Minder dan 10%

[2] Inleiding

Des-/misinformatie in relatie tot COVID-19 hebben een negatief effect op onze samenleving. De overheid wordt daar in toenemende mate mee geconfronteerd. Het duiden van des-/misinformatie in relatie tot COVID-19 is essentieel om snel te kunnen bepalen of, hoe en door wie gereageerd moet worden op een bepaald narratief. Als ondersteuning richt het LIMC zich op het interpreteren van beschikbare data en het schrijven van aanvullende *assessments*. Dit doet het LIMC aan de hand van de volgende hoofd- en deelvragen:

Hoofdvraag:

In hoeverre beïnvloedt des-/misinformatie in relatie tot COVID-19 de Nederlandse samenleving?

Deelvragen:

1. Wat zijn de heersende narratieven of thema's?
2. Wat is de invloed van des-/misinformatie in relatie tot COVID-19 op het openbaar bestuur?
3. Wat is de invloed van des-/misinformatie in relatie tot COVID-19 op de Nederlandse cohesie?

De vier heersende narratieven uit deelvraag 1 worden wekelijks gemonitord door het LIMC. Dit product schetst de ontwikkelingen die deze narratieven de komende drie maanden mogelijk door zullen maken. De verschillende narratieven zijn onderworpen aan een aantal analysetechnieken die tot *scenario building* leiden. Het resultaat hiervan is een overzicht van mogelijke toekomstscenario's per narratief voor de korte termijn (tot december 2020). Vervolgens worden er implicaties opgesteld en toegelicht aan de hand van het 7-lagen model (pag. 5).

Gezien de huidige juridische restricties op deze opdracht zijn wij beperkt in het monitoren van de scenario's. Het is voornamelijk niet mogelijk om bronmateriaal met persoonsgegevens te verwerken in onze analyses. Om deze reden zijn wij genooddaakt onze assessments hoofdzakelijk te baseren op berichtgeving in nieuwsmedia. Daarnaast beperken de juridische restricties het LIMC om de intentie van bronnen te onderzoeken. Het is hierdoor onmogelijk om te achterhalen of er sprake is van des-/misinformatie. Derhalve wordt in dit stuk enkel gesproken over des-/misinformatie.

Tot slot hebben we een drietal mogelijke scenario's opgenomen (zie bijlage 5) die gelden voor de middellange termijn (tot januari 2021). Deze scenario's zijn niet toegespitst op onze heersende narratieven maar behelzen de mogelijke impact van des-/misinformatie in zijn geheel. Dit is nodig om de termijn te kunnen verlengen naar zes maanden (de narratieven veranderen te snel om hierover op lange termijn uitspraken te doen) en om te voorkomen dat we eventuele nieuw opkomende narratieven over het hoofd zien door onze focus te veel op onze vier heersende narratieven te leggen.

[3] 7-lagen model

Sociale laag

Gevormd door de interactie van overheden, bedrijven, organisaties, militaire eenheden, netwerken en de eigen groep ten opzichte van andere groepen of individuen. Activiteiten gericht op het beïnvloeden van doelgroepen, zoals het verspreiden van des-/misinformatie vallen hieronder.

Cognitieve laag

Bestaat uit de perceptie, besluitvorming, overtuigingen en gemoedstoestand van individuen. De heersende narratieven worden gebruikt om de cognitieve laag te beïnvloeden.

Persona laag

Gekoppeld aan de menselijke laag kan een individu meerdere rollen en identiteiten hebben, zogeheten personas. Bij personas kan bijvoorbeeld worden gedacht aan trollaccounts of de digitale representatie van een actiegroep (zoals VirusWaarheid).

Logische laag

Omvat data, machinetaal, algoritmen, protocollen en instructies, die op hun beurt veelal gekoppeld zijn aan de onderliggende netwerkinfrastructuur. Onder de logische laag valt bijvoorbeeld het aanbieden van het 5G-netwerk door providers aan de afnemer.

Fysieke netwerk laag

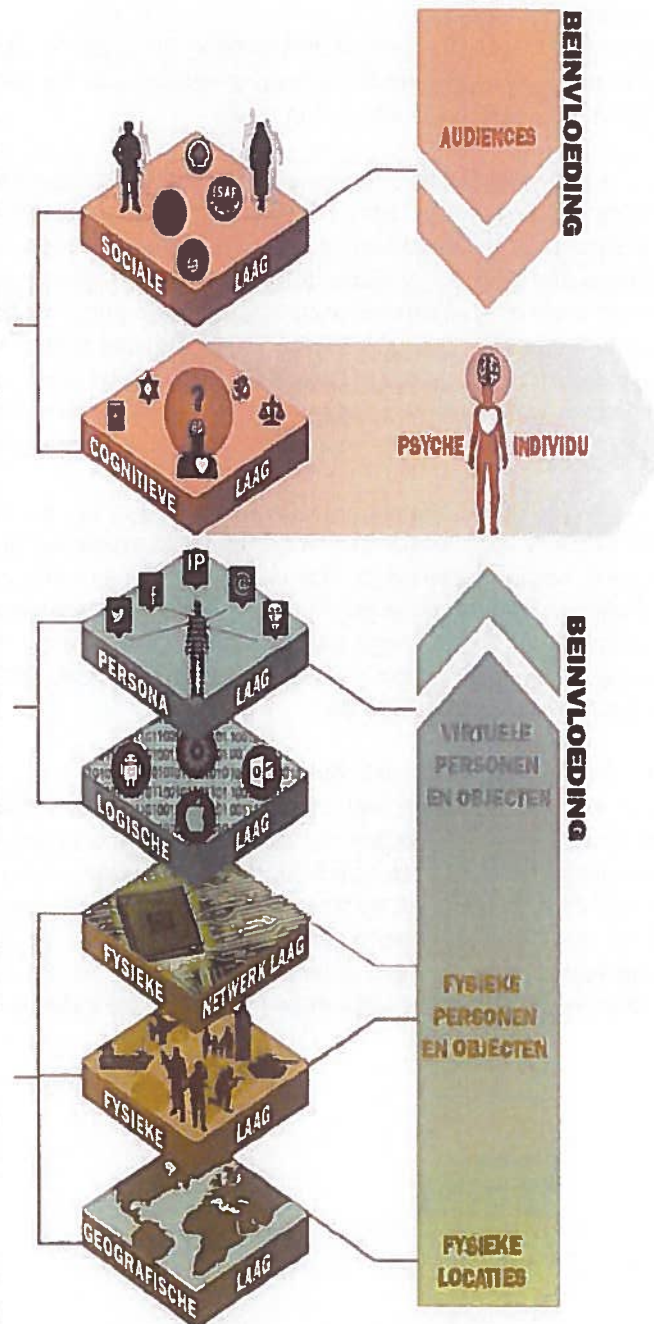
Omvat alle benodigde hardware en technische infrastructuur die een informatienetwerk vormt met bijbehorende fysieke connectoren, zoals zendmasten voorzien van 5G-techniek.

Fysieke laag

Omvat alle zichtbare fysieke personen, groepen en objecten in de 'echte wereld', zoals actiegroepen, demonstranten, (overheids-)gebouwen, etc.

Geografische laag

De fysieke plaats op de aarde en valt samen met de traditioneel fysiek-geografische militaire domeinen land, zee, lucht en ruimte. Het plaatst een gebeurtenis in tijd en ruimte. De geografische laag bestaat bijvoorbeeld uit testlocaties van vaccins of protestlocaties.

[4] Conclusies

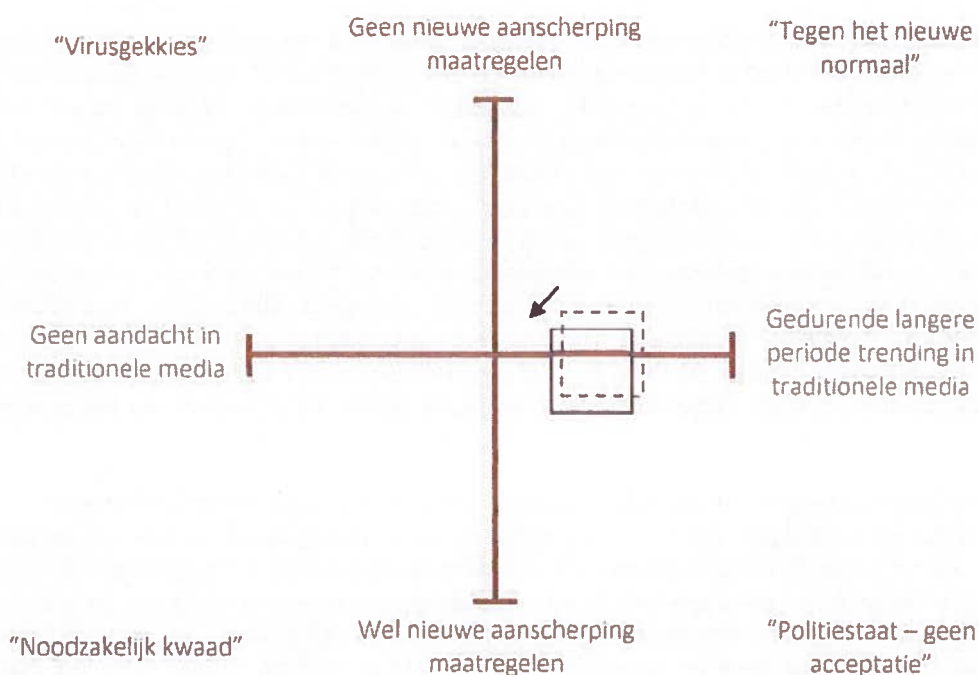
Heersende narratieven

Het virusnarratief ontwikkelt zich richting het scenario "Noodzakelijk kwaad". Het Rusland vs. EU narratief heeft zich ontwikkeld richting het scenario "Eurosceptis" en het vaccinatienarratief bevindt zich in het scenario "Einde crisis in zicht".

- Het virusnarratief: Ontwikkeling van "Tegen het nieuwe normaal" richting "Noodzakelijk kwaad". In de afgelopen week zijn de maatregelen verder aangescherpt naar een 'gedeeltelijke lockdown'. Tevens is er een routekaart gepresenteerd die duidelijkheid verschaft over de geplande regionale aanpak die start na de gedeeltelijke lockdown. Gekeken naar de media wordt de kloof tussen de traditionele en alternatieve media waarschijnlijk groter. De NCTV berichtte de afgelopen week dat des-/misinformatie omtrent de COVID-19 crisis de polarisatie in de samenleving vergroot. Het verspreiden van des-/misinformatie is vervolgens in toenemende mate veroordeeld in de traditionele media. In de alternatieve media is kritiek op de traditionele media daardoor toegenomen. De kritiek richt zich op het gebrek van objectiviteit in de traditionele media, die wordt gezien als onderdeel van het politieke bestel.
- Het Rusland vs. EU narratief: Ontwikkeling van "Europa houdt stand" richting "Eurosceptis". De aandacht voor het narratief in de media is toegenomen omdat Rusland een tweede vaccin genaamd EpiVac heeft aangekondigd. Ook is er des-/misinformatie gericht op het Brits-Zweedse AstraZeneca vaccin, waargenomen in de Russische media. De eensgezindheid onder de EU-lidstaten blijft op hetzelfde niveau als vorige week. Effecten van Russische des-/misinformatie op de eensgezindheid onder de EU-lidstaten zijn niet waargenomen en de eensgezindheid ten aanzien van de aanpak van de crisis is niet toe- of afgenomen.
- Het vaccinatienarratief: "Einde crisis in zicht". Het vaccinatienarratief heeft de afgelopen week geen ontwikkeling doorgemaakt. Nieuws over de diverse vaccins zijn uitgebleven. Ook vindt er geen berichtgeving plaats over de stilgelegde ontwikkeling van het Amerikaanse Johnson & Johnson vaccin. Daarnaast is er weinig aandacht voor het narratief in zowel de alternatieve als traditionele media. Een enkel bericht in de traditionele media meldt het online bestrijden van des-/misinformatie gericht op vaccinaties. Aandacht kan de komende week mogelijk toenemen doordat het volgende nummer van de alternatieve krant 'Gezond Verstand' belangenverstrengeling omtrent de farmaceutische industrie als thema zal hebben.

[5] Virusnarratief

Dit betreft de uitkomst van een kwalitatieve analyse. Derhalve is er geen schaalverdeling zichtbaar op het assenkruis.

Samenvatting: Virusnarratief

Het narratief gaat over de invloed van pseudowetenschappelijk onderzoek op de publieke opinie over de getroffen maatregelen tegen COVID-19. Het omvat alle des-/misinformatie die gebruikt wordt als verzet tegen het huidige COVID-19-beleid (zie voor volledig narratief bijlage 1).

Subconclusie: "Tegen het nieuwe normaal" richting "Noodzakelijk kwaad"

In de afgelopen week zijn de maatregelen verder aangescherpt naar een 'gedeeltelijke lockdown'. De nieuwe maatregelen blijven minstens vier weken van kracht.¹ Tevens is er een routekaart gepresenteerd die duidelijkheid verschaft over de geplande regionale aanpak na de tijdelijke lockdown. Deze routekaart zorgt mogelijk voor meer transparantie ten aanzien van het overheidsbeleid.² Of de routekaart leidt tot betere naleving van de overheidsmaatregelen is nog onduidelijk. Dit kan mogelijk worden waargenomen als de routekaart wordt geïmplementeerd na de gedeeltelijke lockdown.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/13/gedeeltelijke-lockdown-om-besmettingen-terug-te-dringen> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/10/13/risiconiveau-en-maatregelen-covid-19> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

[5] Virusnarratief

Het verspreiden van des-/misinformatie is de afgelopen week sterk veroordeeld in de traditionele media. De Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV) waarschuwt voor de rol van des-/misinformatie in de toenemende polarisatie in Nederland. Dreiging vanuit anti-overheidsgroeperingen vindt meer draagvlak door maatschappelijk ongenoegen ten aanzien van de aanpak van de COVID-19 crisis.³ Dit ongenoegen maakt een deel van de bevolking vatbaarder voor des-/misinformatie vanuit deze anti-overheidsgroeperingen. Daarnaast gaf de NOS aan dat journalisten steeds vaker het mikpunt zijn van bedreigingen en stelde de voorzitter van de Tweede Kamer dat politici in toenemende mate worden geïntimideerd en belaagd.⁴ In de traditionele media en in verschillende talkshows werd het verspreiden van des-/misinformatie vervolgens veroordeeld, waardoor de schadelijkheid van des-/misinformatie waarschijnlijk zichtbaarder is geworden voor het brede publiek. In de alternatieve media is kritiek op de traditionele media toegenomen. De kritiek richt zich op het gebrek van objectiviteit in de traditionele media, die wordt gezien als onderdeel van het politieke bestel.⁵

Implicatie: Mogelijke gevolgen van nieuwe maatregelen zichtbaar in virtuele en fysieke dimensie

Het is mogelijk dat aanhangers van het virusnarratief de aanscherping van de nieuwe maatregelen gebruiken om het narratief te doen opleven in de virtuele en fysieke dimensie. Doordat de traditionele media des-/misinformatie veroordelen en doordat Facebook, Instagram, YouTube en Twitter des-/misinformatie weren, kunnen anti-overheidsgroeperingen hun boodschap moeilijker verkondigen via de virtuele dimensie. Dat leidt er mogelijk toe dat activiteiten in de fysieke dimensie (zoals demonstraties of ongehoorzaamheid ten aanzien van de maatregelen) toenemen.

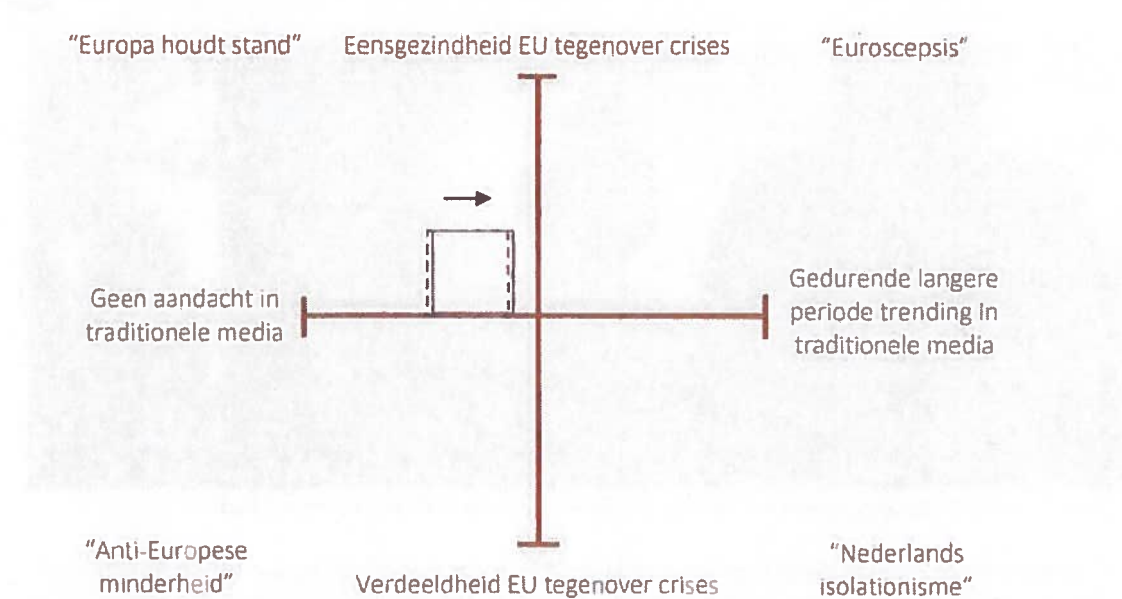
³ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5190468/nctv-waarschuwt-voor-corona-complotten-vreest-gewelds-laad-nctv> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

⁴ https://nos.nl/artikel/2352452_nos_haalt_na_aanhoudende_bedreigingen_logn_van_satellietwagens.html (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

⁵ <https://www.xandernieuws.net/algemeen/hoe-ontsnap-je-aan-de-desinformatie-matrix-van-de-mainstream-media/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

[6] Rusland vs. EU narratief

Dit betreft de uitkomst van een kwalitatieve analyse. Derhalve is er geen schaalverdeling zichtbaar op het assenkruis.

Samenvatting: Rusland vs. EU narratief

Het narratief gaat over het actief verspreiden van desinformatie door aan Rusland gelieerde partijen met als doel maatschappelijke verdeeldheid te creëren binnen de EU. In het narratief wordt Nederland zelf niet direct als doelwit gezien maar kunnen Nederlandse belangen in het buitenland wel geschaad worden door desinformatie (zie voor volledig narratief bijlage 2).

Subconclusie: Ontwikkeling richting "Eurosceptis"

De aandacht voor het narratief in de media is toegenomen, omdat Rusland een tweede vaccin heeft aangekondigd en omdat des-/misinformatie gericht op het Brits-Zweedse AstraZeneca vaccin is waargenomen in de media. Op 15 oktober heeft de [REDACTED] het nieuwe vaccin, genaamd EpiVac, officieel aangekondigd.⁶ Naast het Sputnik-V vaccin geeft dit tweede vaccin Rusland meer mogelijkheden om invloed uit te oefenen tijdens de COVID-19 crisis. Dat Rusland het EpiVac vaccin gebruikt om invloed uit te oefenen blijkt uit het feit dat het vaccin door Rusland is aangeboden aan de Filipijnen, een traditionele bondgenoot van 'het Westen'.⁷ Daarnaast is er in de Russische media een lastercampagne (zie *figuur 1*) ontstaan tegen het Brits-Zweedse AstraZeneca vaccin, dat door de EU is aangekocht. Er wordt beweerd dat het AstraZeneca vaccin aapachtige bijwerkingen creëert. Bij de ontwikkeling van het vaccin maakt AstraZeneca namelijk gebruik van virusdeeltjes die onder chimpansees voorkomen.⁸

Het alternatieve blad 'Gezond Verstand' is de afgelopen week belicht in de Nederlandse media. De inhoud van de krant en een aantal auteurs zijn te herleiden naar 'De Andere Krant', waarvan de banden met Rusland zijn aangetoond (zie verdieping: Bereik van Russische desinformatie via 'De Andere Krant').⁹

⁶ <http://kremlin.ru/events/news/64203> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

⁷ <https://www.manilatimes.net/2020/10/19/news/top-stories/russia-willing-to-share-vaccine-technology-with-ph/782361/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

⁸ <https://www.ad.nl/buitenland/russen-steken-de-draak-met-oxford-vaccin-mensen-worden-ape-n~a96b0fd8/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

⁹ <https://nos.nl/artikel/2352779-kritiek-op-coronabeleid-wordt-steeds-vaker-huis-aan-huis-verspreid.html> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

[6] Rusland vs. EU narratief

Figuur 1: Lostercampagne tegen het Britse AstraZeneca vaccin in de Russische media¹⁰

De eensgezindheid onder de EU-lidstaten blijft op hetzelfde niveau als vorige week. Effecten van Russische des-/misinformatie op de eensgezindheid onder de EU-lidstaten zijn niet waargenomen en de eensgezindheid over de aanpak van de crisis is waarschijnlijk niet toe- of afgenomen. De ministers van Buitenlandse Zaken van de EU-lidstaten zijn overeengekomen om data aan te leveren aan het Europees Centrum voor ziektepreventie- en bestrijding (ECDC). Het besmettingsgevaar van COVID-19 voor alle lidstaten kan zo in één overzicht worden bepaald, waardoor het risiconiveau kan worden vastgesteld om hier vervolgens maatregelen aan te koppelen. De lidstaten zijn het echter nog niet eens geworden over welke maatregelen moeten worden genomen bij een verhoogd risiconiveau.¹¹

Implicatie: Virtuele- en cognitieve dimensie monitoren vanwege eensgezindheid EU

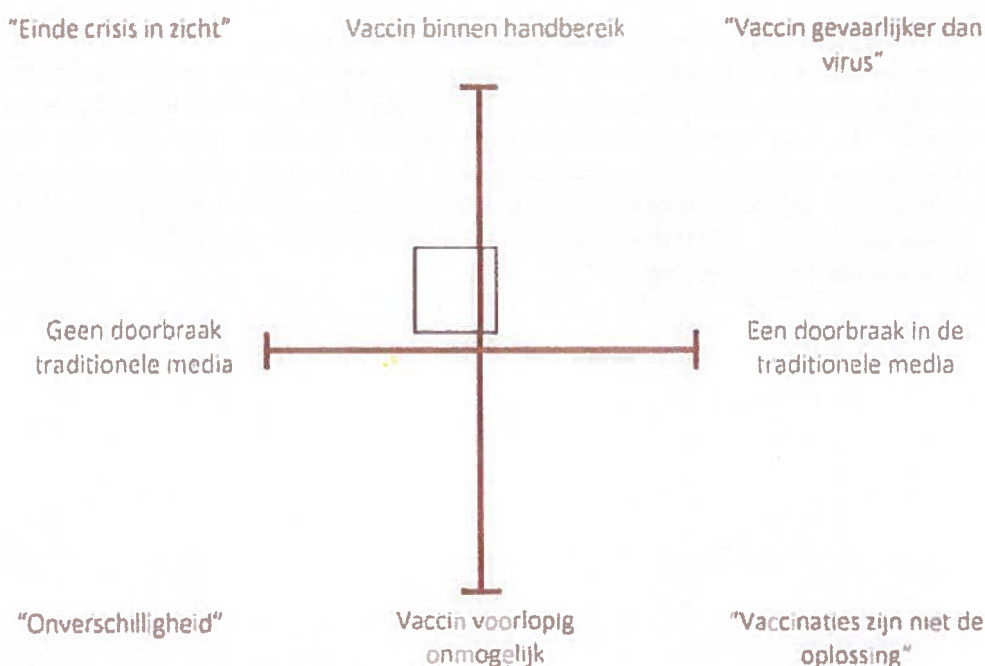
Het is van belang om in de virtuele dimensie van het 7 lagen model te blijven monitoren. Er zijn nog geen effecten waargenomen op de aankondiging van het EpiVac vaccin en de des-/misinformatiecampagne gericht tegen AstraZeneca. Mogelijke toename van het draagvlak voor Russische vaccins en kritiek op AstraZeneca uit zich waarschijnlijk in de virtuele dimensie via actiegroepen in de alternatieve en sociale media.

¹⁰ <https://www.telegraaf.nl/nieuws/91156266/rusland-verspreidt-gerucht-dat-oxford-vaccin-mensen-in-ape-n-lat-veranderen> (Geraadpleegd op 20 oktober 2020)

¹¹ <https://www.nu.nl/politiek/6083587/eu-publiceert-kleurenkaart-met-coronarisico-en-reisadvies-per-regio.html> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

[7] Vaccinatie-narratief

Dit betreft de uitkomst van een kwalitatieve analyse. Derhalve is er geen schaalverdeling zichtbaar op het assenkruis

Samenvatting: Vaccinatie-narratief

Dit narratief trekt de veiligheid van vaccins in het algemeen in twijfel. Het narratief richt zich voornamelijk op de gezondheidsrisico's van vaccins en een onverantwoorde, te snelle ontwikkeling van vaccins. Het narratief is ontstaan uit de theorie dat [REDACTED] een vaccin zou gebruiken om de wereldbevolking te beïnvloeden (zie voor volledig narratief bijlage 3).

Subconclusie: "Einde crisis in zicht"

Er zijn geen ontwikkelingen wat betreft de diverse lopende vaccins. Daarnaast is er geen nieuws naar buiten gebracht over het vaccinatieonderzoek van het Amerikaanse farmaceutisch bedrijf Johnson & Johnson, dat vorige week werd stilgelegd. Of de ontwikkeling van het vaccin van Johnson & Johnson vertraging oploopt wordt mogelijk komende week duidelijk.

In de alternatieve en de (niet-)traditionele media is er, net als vorige week, weinig aandacht voor het narratief. Dit komt mogelijk doordat de media zich de afgelopen week hebben gericht op de toenemende besmettingen en nieuwe maatregelen. Wel is er berichtgeving te zien over actoren die des-/misinformatie gericht op vaccinaties bestrijden. Zo is Facebook begonnen met het weigeren van anti-vaccinatie advertenties en Bol.com stopt met de verkoop van boeken gericht op complottheorieën.¹² ¹³ Aandacht in de alternatieve media kan de komende week mogelijk toenemen doordat het volgende nummer van het alternatieve huis-aan-huis blad 'Gezond Verstand' belangenverstrengeling omtrent de farmaceutische industrie als thema heeft. De uitgave staat gepland op 24 oktober.

¹² <https://www.nu.nl/tech/6083171/facebook-gaat-advertenties-weigeren-die-tegen-vaccinaties-pleiten.html%20%2D> [Geraadpleegd op 19 oktober 2020]

¹³ <https://www.nieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5189117/bolcom-complottheorieen-boek-qanon-webwinkel-coronavirus> [Geraadpleegd op 19 oktober 2020]

[7] Vaccinatienarratief

Implicatie: Ontwikkelingen van vaccins monitoren in de virtuele dimensie

Acties in de sociale laag van het 7-lagen model, zoals transparante berichtgeving over testresultaten en waarborging van de veiligheid, zorgen er waarschijnlijk voor dat aandacht voor het narratief op de lange termijn afneemt. Anti-overheidsgroeperingen kunnen des-/misinformatie gebruiken om reeds bestaande twijfels over de effectiviteit van afzonderlijke vaccins mogelijk te versterken. Dat kan er voor zorgen dat het narratief opleeft in de virtuele dimensie. Een dergelijke ervaring kan mogelijk leiden tot acties in de fysieke dimensie, zoals de verspreiding van alternatieve kranten, bladen en folders die ingaan op de effectiviteit en gevaren van vaccins.

[8] Verdieping: Bereik van Russische desinformatie via De Andere Krant

Inleiding

Op 28 september onthulde de NRC dat de oprichters van de gratis krant 'De Andere Krant' banden hebben met Rusland. Deze banden kwamen aan het licht toen de krant een congres organiseerde over de toedracht van de MH17-ramp. Tijdens dit congres sprak een adviseur van het Kremlin die werkt voor het mediabedrijf van de [REDACTED] van 'The Internet Research Agency'.¹⁴ The Internet Research Agency is een zogenaamde trollenfabriek: ten tijde van de Amerikaanse verkiezingen probeerde de organisatie chaos te creëren door het produceren van nepnieuws via artikelen en 'memes' op sociale media.

Door de banden met Rusland is de berichtgeving van 'De Andere Krant' mogelijk een voorbeeld van Russische desinformatie gericht op de Nederlandse samenleving. Naast artikelen over de COVID-19 crisis produceert de krant regelmatig artikelen die Rusland positief belichten. Een voorbeeld hiervan is een editie over de MH17-ramp, waarin wordt gesteld dat Rusland niet achter de aanslag zit.¹⁵ De mogelijke impact van deze desinformatie is echter nog onduidelijk, omdat de desinformatie in een krant staat waarvan het bereik nog onbekend is.

De centrale vraag luidt dan ook: In hoeverre bereikt desinformatie van de 'De Andere Krant' de Nederlandse samenleving gedurende de COVID-19 crisis?

In deze verdieping zullen achtereenvolgens een aantal zaken worden behandeld: de banden tussen Rusland en 'De Andere Krant', de organisatie van 'De Andere Krant', de berichtgeving over de krant in de (niet-)traditionele en alternatieve media, en als laatste de fysieke verspreiding van de krant.

Conclusie

Het is mogelijk dat het bereik van de Russische desinformatie in 'De Andere Krant' beperkt is. Het fysieke bereik van de krant is moeilijk in te schatten omdat de effecten van de fysieke verspreiding nog onbekend zijn. Wel resoneert de inhoud van de krant waarschijnlijk bij de achterban van actiegroepen met een anti-overheidsboodschap. Deze groepen lezen vaak online alternatieve media, waar de krant vaak positief aangehaald wordt. Echter bereikt de krant waarschijnlijk weinig nieuwe lezers via de (niet-)traditionele media, waar weinig of enkel kritisch over de krant wordt bericht.

Achtergrond

'De Andere Krant' en Russische connecties

Naast de bovengenoemde Russische connectie van 'De Andere Krant' met de adviseur van het Kremlin, zijn er meer Russische banden aangetoond. Zo neemt [REDACTED] van 'De Andere Krant' regelmatig deel aan acties van de actiegroep 'Global Rights of Peaceful People' (GRPP). Deze groep organiseert demonstraties om Russische belangen te verkondigen. Voorbeelden hiervan zijn demonstraties tegen het MH17-proces en het bewind in Oekraïne. Bronnen van de NRC geven aan dat de GRPP in contact staat met Russische inlichtingenofficiërs.¹⁶ Daarnaast is aangetoond dat een [REDACTED] is van de Russische denktank 'Dialogue of Civilizations'. Deze denktank houdt zich volgens de Amerikaanse senaat bezig met beïnvloeding van verkiezingen in het buitenland.¹⁷ Een [REDACTED] schrijft regelmatig columns voor de Russische website Sputnik.¹⁸

¹⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/28/hoer-rusland-desinformatie-hier-verspreidt-a4013918> (Geraadpleegd op 19 oktober)

¹⁵ <https://deanderekrant.nl/edities/5> (Geraadpleegd op 15 oktober)

¹⁶ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/28/hoer-rusland-desinformatie-hier-verspreidt-a4013918> (Geraadpleegd op 19 oktober)

¹⁷ <https://www.dw.com/en/what-you-need-to-know-about-a-sputnik-supporters-think-tank-in-berlin/a-45548703> (Geraadpleegd op 19 oktober)

¹⁸ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/28/hoer-rusland-desinformatie-hier-verspreidt-a4013918> (Geraadpleegd op 19 oktober)

Ook is een artikel uit de krant gepubliceerd op Oneworld.press. Volgens Amerikaanse inlichtingendiensten is dit een Engelstalige overheidswebsite van Russische herkomst. Oneworld.press verspreidt regelmatig desinformatie over het COVID-19 virus.¹⁹ Tenslotte blijkt dat complottheorieën uit de krant afkomstig zijn van Russische websites. Een van deze websites is Southfront. Het desinformatielab van de Europese Unie dat burgers waarschuwt voor desinformatie toonde aan dat Southfront vanuit Rusland opereert. Een andere bron van de krant is de website Global Research. Volgens een Amerikaans overheidsrapport is deze website gelinkt aan Russische inlichtingendiensten.²⁰

De organisatie van 'De Andere Krant'

'De Andere Krant' is in 2018 opgericht om 'de andere kant van het nieuws' te verkondigen. De 'mainstream media' zou deze volgens de krant namelijk achterhouden. In totaal zijn er acht edities uitgebracht. Tijdens de COVID-19 crisis heeft de krant drie edities uitgebracht. De krant heeft een oplage van meer dan een half miljoen en is daarmee de grootste gratis krant van Nederland. Men kan zich abonneren op de krant, het is onduidelijk hoeveel abonnees de krant heeft. De edities kunnen ook gedownload worden via de website.²¹

De kranten worden ook fysiek verspreid. De locaties waar de kranten kunnen worden opgehaald zijn verdeeld over het hele land (zie figuur 1, 2 en 3). Vanuit de distributiepunten worden de kranten verder verspreid door vrijwilligers. Het is onduidelijk in hoeverre er sprake is van mobiele distributiepunten, zoals te zien is in figuur 5.

¹⁹ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/28/hoer-rusland-desinformatie-hier-verspreidt-a4013918> (Geraadpleegd op 19 oktober)

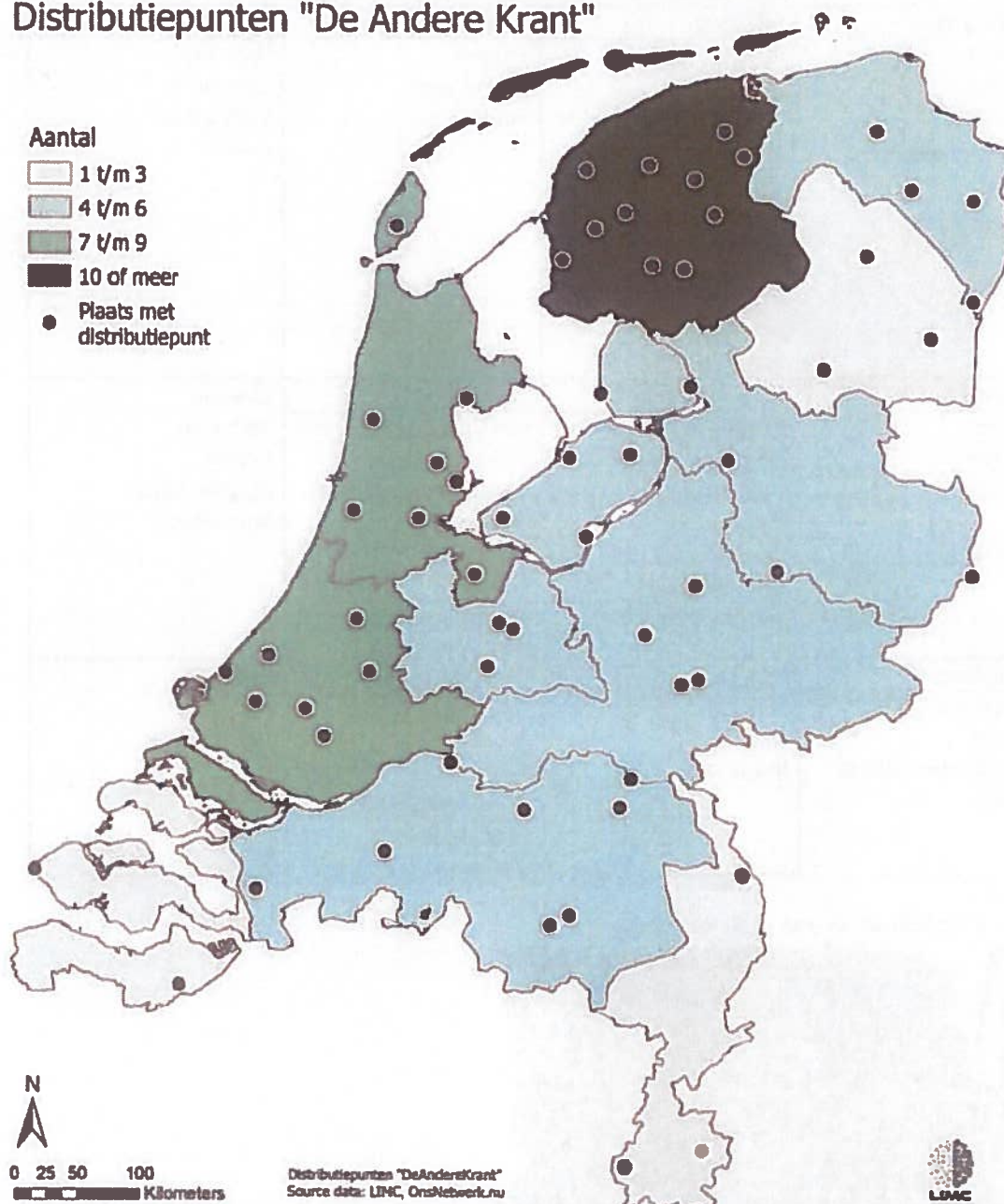
²⁰ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/28/hoer-rusland-desinformatie-hier-verspreidt-a4013918> (Geraadpleegd op 19 oktober)

²¹ <https://deanderekrant.nl/> (Geraadpleegd op 19 oktober)

Figuur 1: Geografische spreiding van distributiepunten 'De Andere Krant'

Distributiepunten "De Andere Krant"

In de bovenstaande figuur is het aantal distributiepunten van 'De Andere Krant' per provincie weergegeven. Het betreft slechts een weergave van de locaties die staan aangegeven op OnsNetwerk.nu, de bevolkingsdichtheid per provincie is niet meegewogen. Het is moeilijk uitspraken te doen over de dekkinggraad van deze distributiepunten, aangezien er geen informatie bekend is over de grootte van de distributiepunten, het aantal kranten dat verspreid is per distributiepunt en het aantal vrijwilligers dat kranten verspreidt.

Figuur 2: Distributiepunten weergegeven per provincie

Distributiepunten 'De Andere Krant' per provincie			
Groningen	Friesland	Drenthe	Overijssel
Blijham Ten Boer Ter Apel Tripscompagnie	Augustinusga Boazum Boornbergum Franeker Garijp Heerenveen Joure Leeuwarden Nijland Triemen Workum	Ennemen Hoogeveen Rolde	Bathmen Overdinkel Vollenhove Zwolle
Flevoland	Noord-Holland	Zuid-Holland	Utrecht
Almere Dronten Lelystad Urk Zeewolde	Amsterdam IJburg Den Burg (Texel) Haarlem Heiloo Hoorn Monnickendam Purmerend	Alphen aan de Rijn (3x) Barendrecht Capelle aan den IJssel Gouda Maasland Rijswijk Rotterdam 's-Gravenzande	Bilthoven Houten Huis ter Heide Kortenhoef
Gelderland	Limburg	Noord-Brabant	Zeeland
Apeldoorn Arnhem Beek & Montferland Otterlo Velp	Heerlen Maastricht Wellerloo	Bergen op Zoom Breda Eindhoven 's-Hertogenbosch Veldhoven Zeeland	Abdale Westkapelle

Figuur 3: Voorbeeld van een (mobiel) distributiepunt

Waarschijnlijk is een groot deel van de kranten op deze manier verspreid, aangezien de site vraagt naar auto's/bestelbusjes voor verspreiding.²²

²² <https://deanderekrant.nl/nieuws/de-andere-krant-vrijheid--distributie-laatste-exemplaren-2020-05-03%22> [Geraadpleegd op 19 oktober 2020]

Onlangs heeft 'De Andere Krant' haar verspreidingsnetwerk ter beschikking gesteld aan een nieuw gratis blad. Het blad 'Gezond Verstand' heeft voor de verspreiding gebruik gemaakt van het vrijwilligersnetwerk van 'De Andere Krant'. Enkele redacteurs schrijven voor beide kranten. 'Gezond Verstand' geeft aan een oplage van een miljoen te hebben.²³ Ook dit nieuwe blad schrijft over Rusland. Op 10 oktober was in de eerste editie van 'Gezond Verstand' te lezen dat er geen bewijs is dat Rusland de Russische oppositieleider heeft vergiftigd.

Onderbouwing

Bereik Russische desinformatie via traditionele media waarschijnlijk beperkt

Russische desinformatie dat verspreid is door middel van de 'De Andere Krant' heeft de Nederlandse samenleving waarschijnlijk niet bereikt via de traditionele media. Hoewel er kortstondig veel over bericht werd, was de berichtgeving inhoudelijk kritisch.

Het is mogelijk dat een breed publiek kennis heeft genomen van 'De Andere Krant' door berichtgeving in de traditionele media. Na de publicatie van het NRC-artikel over de connectie tussen 'De Andere Krant' en Rusland heeft de traditionele media in een korte tijd veel aandacht besteed aan het medium waardoor veel mensen kennis hebben kunnen nemen van het bestaan van 'De Andere Krant'.

De berichtgeving ten aanzien van 'De Andere Krant' was echter zeer kritisch. Ten eerste berichtten de traditionele media middels *factchecking* dat de inhoud van 'De Andere Krant' niet juist is. Zo werd de bewering van 'De Andere Krant' dat de MH-17 door Oekraïne is neergehaald weerlegd met feiten uit het officiële rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid.^{24 25 26 27}

Daarnaast was de berichtgeving in de traditionele media zeer kritisch over BN'ers en influencers die de uitspraken van 'De Andere Krant' ondersteunen. Zo werden de uitspraken van een rapper en een model bekritiseerd en als gevaarlijk aangemerkt.²⁸ Indirect wordt hiermee aangetoond dat de krant wordt gedeeld door influencers op sociale media.

Bereik Russische desinformatie via niet-traditionele media waarschijnlijk zeer beperkt

Russische desinformatie dat verspreid is door middel van 'De Andere Krant' heeft de Nederlandse samenleving waarschijnlijk niet bereikt via de niet-traditionele media door de beperkte en kritische berichtgeving.

De niet-traditionele media besteedden vrijwel geen aandacht aan 'De Andere Krant'. Er zijn slechts drie artikelen verschenen waarin het medium werd genoemd (zie *figuur 4* en *figuur 5*).

Daarnaast was de toon in deze artikelen zeer kritisch ten aanzien van 'De Andere Krant'. In de drie artikelen werd het medium beschreven als een krant die leugens verspreidt over de COVID-19 crisis.²⁹

30 31

²³ <https://nos.nl/artikel/2352779-kritiek-op-coronabeleid-wordt-steeds-vaker-huis-aan-huis-verspreid.html> (Geraadpleegd op 19 oktober)

²⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/29/de-russische-connecties-van-de-andere-krant-a4013923> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

²⁵ <https://art19.com/shows/vandaag> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

²⁶ <https://www.ad.nl/buitenland/kremlin-adviseur-actief-in-nederland-rond-mh17~a636fee6/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

²⁷ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5186824/adviseur-kremlin-rusland-nederland-mh17-proces-wijfel-zaaien> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

²⁸ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/29/de-russische-connecties-van-de-andere-krant-a4013923> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

²⁹ <https://joop.bnnvara.nl/nieuws/kinderen-met-jodensterren-bij-demonstratie-tegen-coronaspoedwet> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁰ <https://www.bnnvara.nl/artikelen/wat-is-de-andere-krant-en-wat-staat-erin/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³¹ <https://joop.bnnvara.nl/opinie/xxxxx-doet-xxxxx-werk/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

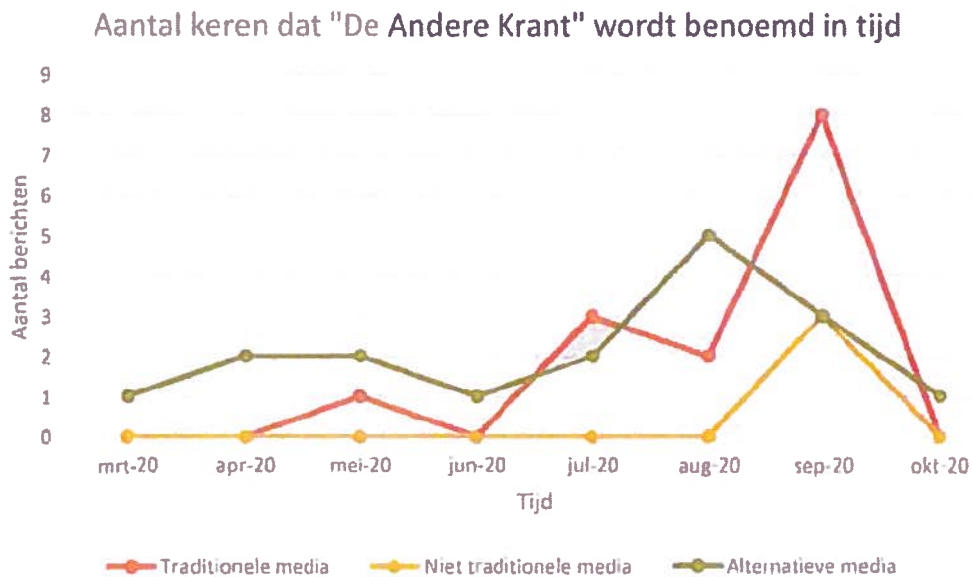

Bereik Russische desinformatie via een deel van alternatieve media waarschijnlijk sterk

Russische desinformatie via 'De Andere Krant' heeft de Nederlandse samenleving waarschijnlijk wel bereikt via de alternatieve media, door de hoeveelheid berichten, het bereik en de positieve inhoud van de berichtgeving.

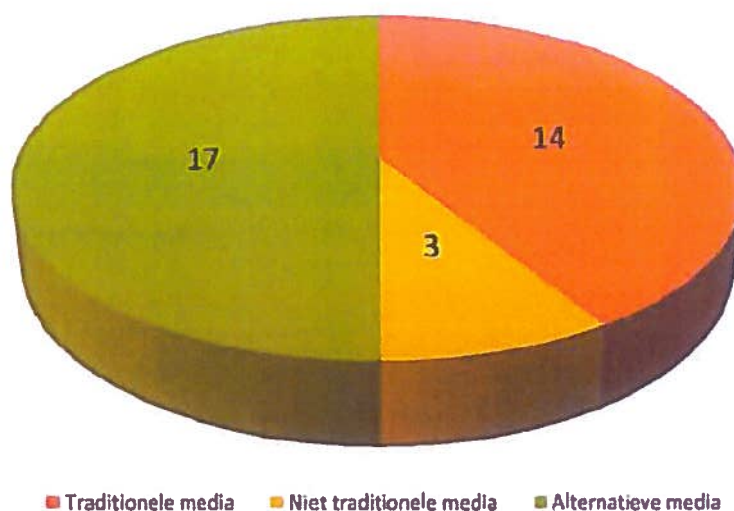
Ten eerste is 'De Andere Krant' relatief vaak genoemd in berichtgeving in de alternatieve media. De alternatieve media is het enige type medium met continue berichtgeving over 'De Andere Krant' (zie figuur 4 en figuur 5).

Figuur 4: Berichtgeving 'De Andere Krant' in tijd

Figuur 5: Berichtgeving 'De Andere Krant' verdeeld over de type media

Totale berichtgeving van "De Andere Krant" per type media

Ten tweede is de berichtgeving van 'De Andere Krant' verder verspreid door alternatieve media die samenwerken met 'De Andere Krant'. Zo is de krant aangesloten bij samenwerkingsverband Algemeen Burger Collectief (ABC), hier zijn bijvoorbeeld ook Stichting Vaccinvrij en Viruswaarheid aangesloten.³² Via andere media die lid zijn van het ABC werd er reclame gemaakt voor 'De Andere Krant' en werd het uitbrengen van een nieuwe editie vermeld.^{33 34 35 36} Tevens werd aangegeven op welke manieren de krant te bestellen is.³⁷

Ten derde was de inhoud van de berichtgeving in de alternatieve media over 'De Andere Krant' meestal positief. 'De Andere Krant' werd als aanrader genoemd voor "nieuwsgierige mensen die goed geïnformeerd willen blijven".³⁸ De alternatieve media verwacht dat haar lezers nieuwsgiering zijn naar en ontvankelijk voor 'De Andere Krant'.³⁹

Relativering

Het is onduidelijk in welke mate blootstelling aan desinformatie door middel van huis-aan-huis verspreiding effect heeft op het draagvlak van Nederlanders voor Rusland, dan wel de anti-overheidsboodschap. Het is mogelijk dat mensen die niet ontvankelijk zijn voor desinformatie en het overheidsnarratief aanhangen, niet beïnvloed worden. Daarnaast is het mogelijk dat, wanneer de krant tegelijk met een traditioneel dagblad in de brievenbus valt, dit als een bijlage van het traditionele dagblad wordt gezien. Verder onderzoek moet uitwijzen in hoeverre mensen daadwerkelijk bereikt worden.

Implicatie

Het is mogelijk dat een deel van de aanhangers van de anti-overheidsboodschap een toenemende pro-Russische houding ontwikkelt. 'De Andere Krant' wordt voornamelijk gedeeld via de alternatieve media. Burgers die ontvankelijk zijn voor de anti-overheidsboodschap lezen voornamelijk alternatieve media. Deze critici van het overheidsbeleid worden nu niet alleen blootgesteld aan een anti-overheidssentiment, maar ook aan een pro-Russische boodschap.

Daarnaast is gebleken dat actiegroepen met een anti-overheidsboodschap nieuwe manieren zoeken om hun publiek te bereiken. De anti-overheidsboodschap wordt niet overgenomen in de traditionele media, waardoor nieuwe manieren worden gevonden om des-/misinformatie te verspreiden. Eerder werd al geconstateerd dat dit gebeurt via nieuwe sociale media kanalen zoals FriendWeb, nu is ook een de fysieke manier aangewend om traditionele media te ontwijken. Ook wordt er door Rusland waarschijnlijk ingespeeld op deze zoektocht naar nieuwe verspreidingswijzen door actiegroepen.

³² <https://www.xandernieuws.net/algemeen/in-nederland-zijn-al-vele-honderden-protestgroepen-tegen-het-corona-beleid-actief/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³³ <https://corona.nuchterheid.nl/nieuws/de-andere-krant-covid-1984/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁴ <https://qanonnederland.wordpress.com/2020/07/22/de-andere-krant/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁵ <https://viruswaarheid.nl/nieuws/nieuwe-editie-van-de-andere-krant-covid-1984/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁶ <https://www.dlmplus.nl/2020/04/27/5-mei-verschijnt-de-bevrijdingskrant-de-andere-krant-vrijheid/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁷ <https://www.wanttoknow.nl/politiek/valse-vlag-operaties/waarschuwing-voor-nepnieuws-mh17/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁸ <https://commonsensetv.nl/de-andere-krant/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

³⁹ <https://www.wanttoknow.nl/politiek/valse-vlag-operaties/waarschuwing-voor-nepnieuws-mh17/> (Geraadpleegd op 19 oktober 2020)

Bijlagen

1. Virusnarratief

1.1 Mogelijke scenario-ontwikkeling virusnarratief

2. Rusland vs. EU narratief

2.1 Mogelijke scenario-ontwikkeling Rusland vs. EU narratief

3. Vaccinatienarratief

3.1 Mogelijke scenario-ontwikkeling vaccinatienarratief

4. 5G-narratief

4.1 Mogelijke scenario-ontwikkeling 5G-narratief

5. Middellange termijn scenario's

6. Medialandschap Nederland

Bijlage 1:

Virusnarratief

De kern van het virusnarratief is de wetenschappelijke discussie. Normaal gesproken worden verschillende hypothesen uitvoerig getest en onderworpen aan een peer review voordat deze gepubliceerd worden. Echter, door de grote tijdsdruk vindt er momenteel minder kwaliteitscontrole plaats en vindt de discussie omtrent de validiteit van de hypothesen niet meer plaats achter gesloten deuren. Hierdoor ontstaat er onduidelijkheid in het publieke domein over o.a. de rol van verspreiding door aerosolen, het nut van 1,5 meter afstand houden, wondermiddelen en de vraag of kinderen wel of niet besmettelijk zijn.

Het resultaat hiervan is dat (pseudo)wetenschappelijke onderzoeken continu resultaten publiceren die door de media worden overgenomen en voor waar worden aangenomen. Deze worden vervolgens net zo snel weerlegd door andere (pseudo)wetenschappelijke onderzoeken.

Momenteel is een sterke vermenging zichtbaar van verschillende bewegingen en narratieven rondom een kern van desinformatie omtrent het virus. Stichtingen als VirusWaarheid en Smart Exit presenteren zichzelf als 'alternatief RIVM' en pretenderen wetenschappelijke zekerheid in huis te hebben dat het COVID-virus niet gevaarlijk is, dat er nauwelijks mensen aan overleden zijn en vooral dat de COVID-maatregelen schadelijk zijn voor mensen in plaats van nuttig. Door de maatregelen te *framen* als inperking van 'grondrechten' en aanzet tot een 'politiestaat' vindt men aansluiting van andere anti-overheidsgroeperingen.

Deze combinatie van narratieven en bewegingen heeft zich geuit in een aantal demonstraties, waarbij het uit de hand gelopen protest van 21/06 leidde tot een heftige confrontatie tussen politie en relschoppers. Deze escalatie wordt door de actievoerders en sommige politici gebruikt om het narratief te versterken. Door alle ontstane ophef is VirusWaarheid in de afgelopen weken veelvuldig besproken in de traditionele media en heeft het hierbij herhaaldelijk kans gekregen haar narratief te verspreiden voor een groot publiek.

De grens tussen wetenschappelijk debat en misinformatie is niet altijd scherp in dit narratief, maar duidelijk zichtbaar is dat groeperingen (on)bewust aan de haal gaan met gedeeltelijke, verouderde of niet-relevante informatie om (niet-)handelen m.b.t. COVID-19 te rechtvaardigen. Daarnaast kunnen de tegenstrijdige berichten leiden tot onduidelijkheid/verwarring omtrent de waarheid.

Bijlage 1.1:

Mogelijke scenario-ontwikkeling virusnarratief

De kernonzekerheden 'opnieuw aanscherpen maatregelen' en 'doorbraak in traditionele media' zijn binnen het virusnarratief tegen elkaar afgezet om tot vier verschillende scenario's te komen.

Scenario "Virusgekkies"

Na de laatste ronde van versoepelingen is de COVID-crisis beheersbaar gebleven, een nieuwe aanscherping van maatregelen is niet nodig gebleven. Hierdoor is de aandacht voor alternatieve narratieven omtrent het virus afgenomen en worden groepen als VirusWaarheid weinig serieus meer genomen. In traditionele media wordt enigszins spottend teruggekeken op de protesten van de 'Virusgekkies' tijdens de zomermaanden. Indien er ontwikkelingen zijn rondom COVID wordt de uitleg van het RIVM hierover door traditionele media gecommuniceerd en door het merendeel van de bevolking voor waar aangenomen.

Scenario "Tegen het Nieuwe Normaal"

Na de laatste ronde van versoepelingen blijft de COVID-crisis beheersbaar, een nieuwe aanscherping van maatregelen is niet nodig. De discussie rondom de noodzaak van bepaalde 'basisregels' (anderhalf meter afstand houden) blijft een bron van onrust en wordt sinds de zomer al in twijfel getrokken door actiegroepen en belanghebbende ondernemers voor wie deze regel omzetsderving betekent. Regelmatig komen aanhangers van dit alternatieve narratief aan het woord in de traditionele media en niet zelden leidt dit tot demonstraties.

Scenario "Noodzakelijk kwaad"

Als gevolg van versoepelingen tijdens de zomermaanden heeft het virus kans gezien om zich te verspreiden in een tweede golf. De overheid ziet zich genoodzaakt de maatregelen opnieuw aan te scherpen om ineenstorting van de zorgcapaciteit te voorkomen. Het RIVM en vooraanstaande virologen kunnen overtuigend aantonen dat het niet naleven van de 'basisregels' tot deze nieuwe uitbraak hebben geleid, waardoor in de traditionele media niet alleen de aandacht voor alternatieve theorieën over het virus is afgenomen, maar deze ook geregeld worden ontkracht.

Scenario "Geen acceptatie"

Na de versoepelingen tijdens de zomermaanden heeft het virus kans gezien om zich te verspreiden in een tweede golf. De overheid ziet zich genoodzaakt een tweede *lockdown* af te kondigen. Toch zijn actiegroepen erin geslaagd de aandacht van traditionele media vast te houden en zwepen zij de bevolking op tegen de nieuwe invoer van maatregelen. De naleving van de tweede *lockdown* is beroerd en de handhaving ervan wordt door actiegroepen op grote schaal in traditionele media afgeschilderd als 'fascistisch' en 'het product van een politiestaat'. Demonstraties en onrusten komen regelmatig voor.

Bijlage 2:

Rusland vs. EU narratief

In het Rusland vs. EU narratief komt naar voren dat de Russische media diverse complottheorieën voeden. Voorbeelden hiervan zijn berichten over het onder druk zetten van kleinere EU-lidstaten door de grotere lidstaten om Russische hulp te weigeren; dat het westen de impact van het COVID-19 virus overdrijft en dat NATO het COVID-19 virus gebruikt als excuus om hun steun aan de Baltische staten te beëindigen. Daarnaast stoken Russische media ook in het vaccinatenarratief. Wat de Russische media daarmee o.a. proberen aan te tonen is dat Rusland de lidstaten van de EU helpt terwijl de EU/ Europese bondgenoten dat nalaten. Een van de mogelijke doelstellingen kan zijn dat Rusland probeert aan te tonen dat de EU niet in staat is om zijn eigen bevolking te beschermen.

Hoewel er relatief weinig Nederlandstalige desinformatie uit Rusland te vinden is, heeft deze desinformatie indirect wel degelijk invloed op Nederlandse belangen. Met name de Internationale organisaties waar Nederland vitale belangen bij heeft, worden geraakt door Russische narratief. Vooral aantasting van het draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor EU-lidmaatschap kan door de verspreiding van desinformatie in potentie schadelijke gevolgen hebben.

Bijlage 2.1:

Mogelijke scenario-ontwikkeling Rusland vs. EU narratief

De kernonzekerheden 'eensgezindheid EU' en 'doorbraak in traditionele media' zijn binnen het Rusland vs. EU narratief tegen elkaar afgezet om tot vier verschillende scenario's te komen.

Scenario "Europa houdt stand"

De Europese Unie blijkt ondanks de vele crises weerbaarder dan gedacht. Russische desinformatie gericht op het tegen elkaar uitspelen van landen vindt geen doorgang bij traditionele media en is daardoor weinig effectief. Na initiële verdeeldheid weten de Europese leiders eensgezind een akkoord te sluiten dat een stabiel fundament biedt voor herstel in de nabije toekomst. Het draagvlak voor de EU neemt in de Nederlandse samenleving niet significant af.

Scenario "Eurosceptics"

Nederland en overige EU-lidstaten worden gericht beïnvloed door Russische desinformatiecampagnes. In de traditionele media worden op grote schaal narratieven overgenomen die verdeeldheid tussen Europese landen en de vermeende incompetentie van de Europese instanties uitvergroten. Sommige politici gebruiken de alternatieve narratieven om te scoren onder een euro sceptisch publiek en staan hoog in de peilingen in aanloop naar de verkiezingen. Ondanks kritiek uit de nationale politiek weten de Europese leiders zich te verenigen en een eensgezinde oplossing te vinden voor de crises.

Scenario "Anti-Europese minderheid"

De Europese leiders slagen er niet op tijd in om een gezamenlijke oplossing te vinden voor de huidige crises. Ondanks dat desinformatiecampagnes vanuit Rusland nooit echt het grote publiek hebben gevonden via traditionele media, voelt de Nederlandse regering zich in haar beleid tegenover Europa onder druk gezet door een vocale, anti-Europese minderheid. Ondanks uitgebreide analyses in traditionele media over het nut en belang van de EU voor een handelsland als Nederland klinkt de roep om een 'Nexit' op sociale media en onder politici steeds luider.

Scenario "Nederlands isolationisme"

De Europese leiders slagen er niet in zich te verenigen in een gezamenlijk aanpak om uit de crises te komen. Russische narratieven die de Europese verdeeldheid uitvergroten gaan op grote schaal rond in Nederland, ook onder traditionele media. Politieke partijen gaan steeds vaker mee met de roep die onder de bevolking rondgaat rondom een Nexit. Op grote schaal wordt gesproken over een terugkeer naar de Gulden, over 'luie Italianen' en 'spijzieke Grieken' en over de noodzaak om de controle terug te vorderen uit Brussel.

Bijlage 3:

Vaccinatie-narratief

Het vaccinatie-narratief trekt de veiligheid van COVID-19 vaccins in twijfel. Momenteel zijn er verschillende vormen van des-/misinformatie over vaccinatieprogramma's zichtbaar. Zo werd het narratief in het begin van de crisis voortgedreven door het idee dat [REDACTED] het virus heeft gecreëerd met het doel om de hele wereldbevolking te onderwerpen aan een vaccinatieprogramma. Bij dit vaccinatieprogramma zouden microchips ingebracht worden die 'de geglobaliseerde elite' in staat stellen om de wereldbevolking te controleren. In een andere theorie wordt aangehaald dat [REDACTED] als doel heeft de wereldbevolking uit te dunnen door middel van een vaccin of dat hij dit virus ontworpen zou hebben om veel winst te maken met de verkoop van verplichte vaccins.

De huidige coronacrisis en het uitzicht op een nieuw, grootschalig vaccinatieprogramma biedt een verdere voedingsbodem voor het vaccinatie-narratief. De ontwikkeling van een effectief vaccin is namelijk in een stroomversnelling geraakt. Er zijn verschillende vaccins die op dit moment worden getest en in 2021 klaar voor gebruik moeten zijn. Door de tijdsdruk van het verkrijgen van een vaccin en de toenemende 'vaccin-race' tussen o.a. Rusland en de Verenigde Staten, insinueren anti-vaccinatie groepen dat er minder veiligheidscontrole plaatsvindt. Er worden onder andere vraagtekens geplaatst bij de testfasen van vaccinatieprogramma's en of hierin fases en/of belangrijke onderzoeken worden overgeslagen.

In Nederland zijn er een aantal actiegroepen die het vaccinatie-narratief onder de aandacht brengen en op diverse manifestaties komt wantrouwen in vaccinaties terug. Het narratief is zichtbaar in traditionele media, maar wordt voornamelijk uitgedragen in alternatieve media en op sociale media.

Bijlage 3.1:

Mogelijke scenario-ontwikkeling vaccinatenarratief

De kernonzekerheden 'ontwikkeling vaccin' en 'doorbraak in traditionele media' zijn binnen het vaccinatenarratief tegen elkaar afgezet om tot vier verschillende scenario's te komen.

Scenario "Einde crisis in zicht"

De ontwikkeling van een effectief vaccin is in een stroomversnelling geraakt na belangrijke wetenschappelijke ontdekkingen. Hierdoor lijkt het reëel dat er binnen afzienbare tijd een vaccinatieprogramma opgezet kan gaan worden tegen COVID. Het anti-vaccinatie narratief leeft onder de bevolking, maar het weet vooralsnog niet veel aandacht of aanhang te genereren. Daarentegen is in de traditionele media het officiële narratief over hoe het vaccin een einde kan maken aan de COVID-19-crisis dominant.

Scenario "Vaccin gevaarlijker dan virus!"

De ontwikkeling van een effectief vaccin is in een stroomversnelling geraakt na enkele belangrijke wetenschappelijke ontdekkingen. Hierdoor lijkt het reëel dat er binnen afzienbare tijd een vaccinatieprogramma opgezet kan gaan worden tegen COVID-19. Tegelijkertijd zaaien prominente figuren twijfel over bijwerkingen van dit eerste vaccin en dat een alternatief vaccin, dat pas later beschikbaar wordt, aanzienlijk veiliger is. De discussie laait op in de traditionele media. Anti-vaccinatiebewegingen krijgen in de traditionele media volop ruimte om hun alternatief narratief te presenteren. Het aantal aanmeldingen voor het vaccinatieprogramma ligt lager dan verwacht.

Scenario "Onverschilligheid"

Door onvoorziene tegenslagen in de ontwikkeling van een vaccin moet geconcludeerd worden dat een vaccin niet binnen afzienbare tijd beschikbaar zal zijn. De traditionele media en het grote publiek reageren gelaten, de alledaagse situatie verandert immers niet en de aandacht ligt vooral op de andere zijde van deze crisis: de economische schade. Na initiële berichten over het mislukken van de testfase van het vaccin verdwijnt het onderwerp uit de belangstelling. Hierdoor geniet ook het alternatief narratief relatief weinig aandacht in de traditionele media.

Scenario "Vaccinaties geen oplossing"

Door onvoorziene tegenslagen in de ontwikkeling van een vaccin moet geconcludeerd worden dat een vaccin niet binnen afzienbare tijd beschikbaar zal zijn. Na het uitbreken van een tweede golf met bijbehorende tweede *lockdown* smacht de bevolking naar een oplossing voor de medische en economische malaise waarin het land verkeert. In de traditionele media woedt discussie over de haalbaarheid van een vaccin en ontstaat ruimte voor de vraag of vaccinaties überhaupt nut hebben en niet gewoon gevaarlijke geldverspilling zijn. Dit alternatieve narratief wordt vocaal sterk uitgedragen door bepaalde actiegroepen die hiervoor veel ruimte krijgen in landelijke kranten en talkshows.

Bijlage 4:

5G-Narratief

Het 5G-narratief is van januari tot eind juni 2020 prominent in de media aanwezig geweest. Het verhaal dat verspreid wordt is dat mensen door 5G vatbaarder zouden zijn voor COVID-19 doordat het immuunsysteem aangetast zou worden. In een andere variant wordt zelfs beweerd dat 5G het virus zelfs zou verspreiden. De oorsprong van dit narratief is nog onduidelijk. Mogelijk is het ontstaan in België of het Verenigd Koninkrijk en van daar uit verder verspreid via sociale media.

In Nederland bestaan meerdere besloten Facebook-groepen waarin mensen die tegen 5G zijn zich hebben verenigd. De grootste hiervan heeft ruim 33.000 leden en is op 24 maart van dit jaar aangemaakt. Daarnaast kwam de stichting 'Stop 5G NL' met enige regelmaat in het nieuws wegens het kort geding dat zij tegen de Nederlandse staat aanspanden. Deze stichting draagt haar narratief ook uit op haar eigen website.

Ondanks dat dit narratief meermaals ontkracht is en het kort geding verloren is, blijven aanhangers van deze theorie overtuigd van het gevaar van 5G. Zij verwijzen hierbij veelvuldig naar (pseudo-) wetenschappers uit de hele wereld die over de gevaren van 5G schrijven. Officiële metingen geven nog altijd geen indicatie dat de straling daadwerkelijk gevaarlijk is of gezondheidsschade op zou leveren.

De stichting heeft aangegeven in hoger beroep te gaan tegen de uitspraak van het kort geding. Alleen indien het hoger beroep wordt gewonnen, is het waarschijnlijk dat het 5G-narratief zal doorbreken in de traditionele media. In dat geval zal het aan invloed winnen, anders dooft het waarschijnlijk uit.

Bijlage 4.1:

Mogelijke scenario-ontwikkeling 5G-narratief

De kernonzekerheden 'voortzetting zendmastbranden' en 'doorbraak in traditionele media' zijn binnen het 5G-narratief tegen elkaar afgezet om tot vier verschillende scenario's te komen.

Scenario "Vandalisme"

Na het verloren hoger beroep vinden gedurende de zomermaanden meerdere zendmastbranden plaats, uit politieonderzoek blijkt dat het nog altijd om eenmansacties gaat. Af en toe ontstaan er tijdelijk en lokaal wat problemen in het communicatienetwerk, maar de uitrol van 5G wordt niet serieus verstoord en de zendmastbranden zorgen in het algemeen voor afkeer tegen anti-5G activisten. Aangezien niemand op grote schaal hinder ondervindt van het nieuwe netwerk is er geen aandacht voor de inhoud van het alternatieve narratief in de traditionele media.

Scenario "5G is niet oké"

De rechter gaat tijdens de behandeling van het hoger beroep mee met de actiegroepen die beweren dat er nog niet voldoende onderzoek is gedaan naar de effecten van 5G-straling op de volksgezondheid. De overheid is daardoor genoodzaakt de uitrol van 5G tijdelijk stop te zetten. Daarnaast is deze uitspraak ook het startschot voor een nieuwe golf van zendmastbranden. Traditionele media proberen de rechterlijke uitspraak te doorgronden door regelmatig activisten uit te nodigen voor interviews in kranten en talkshows op TV, hun boodschap heeft door de rechterlijke uitspraak aan legitimiteit gewonnen.

Scenario "Narratief dooft uit"

Nadat de politie een aantal verdachten arresteert komt er vrij abrupt een einde aan de zendmastbranden. De activisten verliezen het hoger beroep en de uitrol van 5G verloopt voorspoedig, waardoor het narratief steeds meer uit beeld verdwijnt. Mensen ervaren geen last van 5G-frequenties en het narratief lijkt daardoor steeds ongeloofwaardiger. De traditionele media heeft totaal geen aandacht meer voor het onderwerp en het narratief zakt weg naar een zeer kleine kring op sociale media waar complottheorieën rondom technologie altijd al rondgaan.

Scenario "Stralingsdebat"

De rechter gaat tijdens de behandeling van het hoger beroep mee met de actiegroepen die beweren dat er nog niet voldoende onderzoek is gedaan naar de effecten van 5G-straling op de volksgezondheid. Dit leidt weliswaar niet tot een toename van het aantal zendmastbranden, maar is wel het startschot voor een breed maatschappelijk debat in de traditionele media over de noodzaak van steeds verdergaande technologie en de impact die dat mogelijk zou kunnen hebben op de volksgezondheid. De anti-5G activisten zijn hierin een vocale groep die regelmatig verschijnen in traditionele media en uitgebreid de kans krijgt haar verhaal te doen.

Bijlage 5:

Middellange termijn scenario's

Onderstaande scenario's zijn gebaseerd op een vast aantal drijvende krachten achter des-/misinformatie. Over deze drijvende krachten worden onderbouwde aannames gedaan, die leiden tot een *baseline* scenario (het meest waarschijnlijke). Vervolgens wijzigen we één van de onzekere aannames om tot een plausibel alternatief scenario te komen. Tot slot wijzigen we een aanname waarvan het zeer onwaarschijnlijk is dat deze zal veranderen om tot een *wild card* scenario te komen.

Scenario "Baseline"

Het bereik van en vertrouwen in de NPO en traditionele media blijft groot. De traditionele media blijven de overheid bovendien steunen, dus zelfs met het uitbreken van een tweede golf in het najaar blijft de grote meerderheid van de Nederlandse bevolking overtuigd van de effectiviteit van de Nederlandse aanpak. De tweede golf wordt tijdig gesignaleerd en blijft beheersbaar. De verslapping rondom het naleven van coronamaatregelen zet door. In aanloop naar de verkiezingen groeit de invloed van des-/misinformatie op bestaande maatschappelijke spanningen met als doel het politieke debat op scherp te zetten. Politici en beroemdheden zijn dan ook steeds vaker verspreiders van des-/misinformatie.

Scenario "Plausible alternative"

Het bereik van en vertrouwen in de NPO en traditionele media blijft groot. De traditionele media blijven de overheid bovendien steunen, dus zelf met het uitbreken van een tweede golf in het najaar blijft de grote meerderheid van de Nederlandse bevolking overtuigd van de effectiviteit van de Nederlandse aanpak. De tweede golf wordt tijdig gesignaleerd en blijft beheersbaar. De verslapping rondom het naleven van coronamaatregelen door een deel van de bevolking leidt tot afkeer bij de rest van de Nederlanders. De voor- en tegenstanders van maatregelen komen rechtlijnig tegenover elkaar te staan, wat de samenleving sterk polariseert. In aanloop naar de verkiezingen groeit de invloed van des-/misinformatie op bestaande maatschappelijke spanningen met als doel het politieke debat op scherp te zetten. Politici en beroemdheden zijn dan ook steeds vaker verspreiders van des-/misinformatie.

Scenario "Wild Card"

Het algemene bereik van de NPO en traditionele media blijft groot. Een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking verneemt via deze kanalen het officiële narratief. In de loop van de zomer vindt een doorbraak plaats in de zoektocht naar een effectief vaccin, waardoor het realistisch wordt dat deze in het najaar beschikbaar komt. Er is veel onduidelijkheid omtrent de veiligheid, de werking en de beschikbaarheid van het vaccin. Des-/misinformatie narratieven van verschillende bronnen (anti-vaxx, niet-Europese statelijke actoren, complottheoretici) spelen in op deze onzekerheid. Het resultaat hiervan is dat de Nederlandse bevolking weinig animo heeft om gebruik te maken van het ontwikkelde vaccin.

Bijlage 6:

Medialandschap in Nederland¹⁵

LIMC hanteert drie verschillende categorieën media binnen het Nederlandse medialandschap: Traditionele media, Niet-traditionele media en Alternatieve media.

Traditionele nieuwsmedia: Bedrijven en organisaties die vanuit journalistiek oogpunt nieuws en/of actualiteiten aanbieden, gebruik makend van de journalistieke principes van hoor en wederhoor. Deze nieuwsmedia zijn vaak wel gelieerd aan een bepaalde politieke kleur, maar rapporteren wel genuanceerd.

Niet-traditionele media: Nieuwsmedia die niet algemeen nieuws en/of actualiteiten aanbieden, maar bijvoorbeeld specifiek over een bepaald onderwerp of vanuit een bepaalde blik op de wereld. Deze nieuwsmedia kunnen minder genuanceerd zijn dan traditionele nieuwsmedia, of volledig ongenueanceerd.

Alternatieve media: Bronnen die een alternatieve zienswijze bieden dan de (niet) traditionele media.

Traditionele media

- Algemeen Dagblad (AD)	- NRC
- De Telegraaf	- NU
- De Volkskrant	- Reformatorisch Dagblad
- Het Financieel Dagblad	- RTL Nieuws
- Het Parool	- Trouw
- Metronieuws	- Tweakers
- Nederlands Dagblad	- NOS

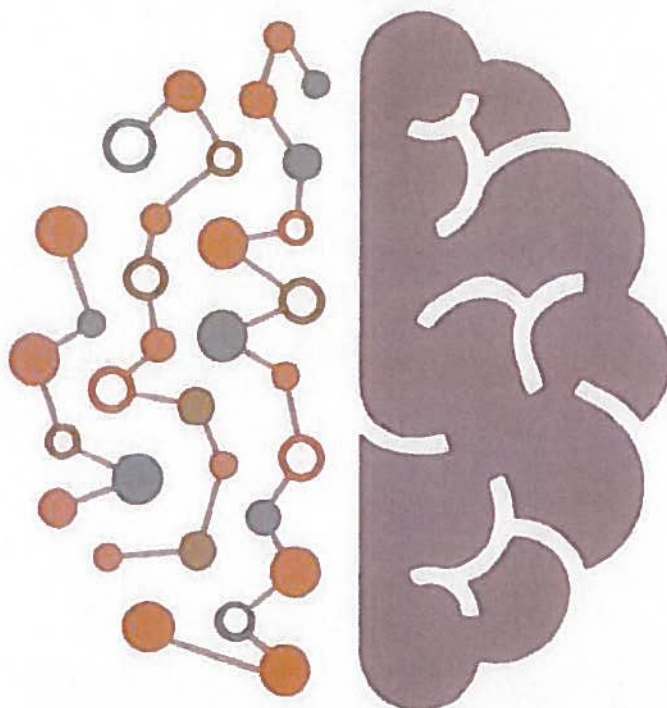
Niet-traditionele media

- De Dagelijkse Standaard	- Joop
- Dumpert	- Libelle
- Elsevier	- LINDA.
- Geenstijl	- Shownieuws
- Hart van Nederland	- Vrij Nederland
- In de Buurt	

Alternatieve media

- Actiegroep Containment Nu	- Stichting Vaccinvrij
- Boublog	- Stop 5G NL
- Café Weltschmerz	- The Post Online
- Common Sense TV	- Veren of Lood
- [REDACTED]	- VirusWaaizin/VirusWaarheid
- Frontnieuws	- WantToKnow
- Nationale bond tegen overheidszaken	- Welingelichte Kringen
- Ongehoord Nederland	- Xandernieuws
- Saltmines	

¹⁵ LIMC weekly update brief 20200622 Medialandschap

LIMC

LAND INFORMATION MANOEUVRE CENTRE

@

CONTACT US

LKoi Tonnetkazerne
Eperweg 141
8084 HE 't Harde
Gebouw 230

@

limc@mindex.nl

